

Kaupungistumisen kolmas aalto

Sirkku Wallin

Suomalaisen kaupunkikehityksen päämuuttujat asettuivat vuoden alun väestöennusteen myötä uuteen vinkkeliin. Alhainen syntyvyys, muuttoliike ja väestön keskittyminen yksittäisiin maakuntiin muokkaavat yhdyskuntia ja yhteiskuntaa.

Syntyneiden lasten määrän romahtaminen 1800-luvun katovuosien tasolle oli uutinen, joskaan ei yllätys kutistuvien sukupolvien maassa. Viime vuonna syntyneitä oli aiemman 55 000–60 000 sijaan vain 47 000 (SVT 2019). Lasten lukumäärän pienentyminen näkyy lyhyellä aikavälillä julkisten palveluiden käytössä ja kulutuksessa päiväkotipaikoista aina kesälomakohteiden käyttöasteeseen. Väestöennuste ei ole välttämättä enää jatkossakaan nousujohtainen. Konsulttiryitys MDI:n ennusteen mukaan väkiluku kasvaa vain neljässä maakunnassa vuosien 2017–2040 aikana. Muissa maakunnissa väki vähenee. Jopa seitsemässä maakunnassa väkiluku laskee yli 10 prosenttia ja kahdessa näistä jopa yli 15 prosenttia.

Väestönkasvu keskittyy yksittäisiin suuriin kaupunkeihin, kaikkein voimakkaimmin Uudellemaalle (MDI 2019). Julkinen keskustelu väestön vähenemisestä on keskittynyt mm. eläkejärjestelmän muuttamiseen ja kansantalouden kestävyysvajeen korjaamiseen. Tärkeitä aiheita kummatkin, mutta merkitykseensä nähden vähän on keskusteltu tilastoissa näkyvästä toisesta trendistä eli kaupunkikeskusten väestönkasvusta ja väestömuutoksesta. Kaupungistumisen ensimmäisessä aallossa muutettiin maalta kaupunkiin ja vähän muuallekin, toisessa aallossa pienemmistä suurempiin maakuntakeskuksiin ja yliopisto-kaupunkeihin. Nyt kaupungistuminen etsii uutta suuntaa.

MDI:n mukaan kaikkien maakuntien väestönkasvu nojaa ulkomaisiin maahanmuuttajiin vuosina 2017–2040. Ulkomaisen muuttoliikkeen vaikutus heijastuu myös luonnollisen väestönkasvun muutokseen ja väestösuhteen muutokseen kaupunkikeskuksissa. Helsingin kaupunginkanslian kaupunkitutkimusyksikön mukaan Helsingin seudun kokonaisuuttovoitosta jopa 85 prosenttia on tällä vuosikymmenellä ollut ulkomaalaistaustaista (Helsingin kaupunki 2019). Seuraavan vuosikymmenen aikana vieraskielisten osuus pääkaupunkiseudulla kaksinkertaistuu reilusta 200 000 hengestä 466 000 henkeen. Monet maahanmuuttajat

ovat perheenperustamisiässä samalla, kun lapsia hankkivien määrä muutoin vähenee ikääntyvien Suomessa. Demografisen muutoksen merkittävyyttä kuvaa se, että tietokeskuksen mukaan pääkaupunkiseudun lapsista kolmannes on vieraskielisiä, ja että yksinomaan Espoossa kaikista kuntalaisista 30% on ulkomaalaistaustaisia vuonna 2035 (Helsingin kaupungin tietokeskus 2019).

Ulkomaiseen muuttoliikkeeseen pohjaavan kaupunkikehityksen laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia on ennakoitu vähän, koska ilmiönä maahanmuutto on tarkoittanut hyvin erilaisista taustoista ja erilaisilla valmiuksilla saapuvia ihmisiä. Maahanmuuttajille kohdennettuja kaupunkistrategioita ja -ohjelmia on vain harvassa kunnassa. Ainoa kansallinen ohjelma, Väestöliiton laatima väestöpoliittinen toimintaohjelma on rippikouluikäinen. Uusi on laadinnassa, mutta tehtävä ei ole helppo. Maahanmuutto on voimakkaan poliittisesti latautunut aihe, jonka käsittelyyn ei ole tähän mennessä löytynyt konsensusta.

Mahdolliseen segregoitumiskehitykseen on varauduttu tähän mennessä asunto- ja koulutuspoliittisilla toimenpiteillä. Kunnallinen asuntopolitiikka on hajauttanut vuokra-asumista ja tuettuja asumispalveluita, eikä yksittäisten kieliryhmien osuus ole noussut merkittäväksi kaupunginosatasolla. Maahanmuuttajien lukumäärät ovat kuitenkin olleet maltillisia ja koulutettujen maahanmuuttajien määrä on ollut merkittävästi suurempi suhteessa humanitäärisin perustein saapuviin. Tavallisimmin maahanmuuttajia on saapunut opiskelemaan ja töihin muun muassa Virosta, muualta Euroopan alueelta ja Venäjältä. Jatkossa yhä suurempi osa maahanmuuttajista on kotoisin Lähi-idästä ja Afrikasta (Helsingin kaupungin tietokeskus 2019).

Maahanmuuttajien sijoittumista ja elinolosuhteita käsittelevät tutkimukset ovat yksimielisiä siitä, että humanitaarisen maahanmuuton kautta muuttaneet ryhmät ovat vaarassa segregoitua voimakkaammin kuin työperäiset maahanmuuttajat ja avioliiton kautta tulleet (Vilkama 2011; Hirvonen & Puustinen 2016). Helsingin kaupungin tietokeskus arvioi uusimmassa raportissaan, että Helsingissä ja Espoossa painottuvat Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan kieliryhmät sekä Kauko-Aasian kieliä puhuvat. Vantaalla suurimman kieliryhmän muodostavat venäjää ja entisen Neuvostoliiton alueen kieliä puhuvat.

Kuten Venla Bernelius Versus-verkkójulkaisussa (2019) kirjoittaa, kansallisuuteen, etnisyyteen tai ulkomailta muuttoon ei itsessään välttämättä liity sosiaalisia ongelmia. Kysymys on usein sisäänrakennetuista oletuksista ja ennakkoluuloista. Esimerkiksi paljon ulkomaalaistaustaisia oppilaita omaavat koulut voivat näyttäytyä arvostettuina kansainvälisinä kouluina tai vähemmän arvostettuina maahanmuuttajakouluina, vaikka jälkimmäisessä opetuksen resurssit voivat olla jopa paremmat.

Sikäli kun maahanmuuton ongelmat johtuvat ensisijaisesti sosioekonomisesta huono-osaisuudesta, tulee huomioida, että väestöryhmien erilainen elämäntilanne näkyy jo tällä hetkellä muun muassa sosiaaliturvan ja kuntapalveluiden käyttöä koskevista tilastoista. Syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvät palvelut kohdistuvat maahanmuuttajiin – erityisesti ulkomaalaistaustaisiin lapsiperheisiin, joissa pääkaupunkiseudun luonnollinen väestönkasvu tapahtuu. Esimerkiksi Espoon Lapsiperheköyhyyden toimenpideohjelman mukaan vuosina 2014–2016 alle 18 vuotiaista espoolaisista Suomen kansalaisista alle 8 % on ollut toimeentulotuen piirissä. Ulkomaalaisten kohdalla osuus on ollut noin 40 %. Toinen mahdollista syrjäytymistä indikoiva mittari on lastensuojelun asiakkuus. Espoossa lastensuojelun asiakkaista 40% on maahanmuuttajataustaisia. (Espoon kaupunki 2019)

Kunnallisten palveluiden kustannukset kasvavat, mikäli kasvavan väestöryhmän huono-osaisuuden kierrettä ei saada katkaistua. Kuntapalveluiden tarpeen kasvu on ehtinyt herättänyt huolta. Uuden hallituskauden hämmöittäessä pääkaupunkiseudun kaupunginjohtajat ovat kuin yhdestä suusta siirtyneet vaatimaan valtionosuusjärjestelmän uudistamista.

Dogmaattinen suhtautuminen maahanmuuttoon peittää alleen tosiasian: sekä maahanmuuton hyödyt että haitat ovat kiistämättömästi olemassa. Väestö- ja segregaatiokehitystä tarkasteleva kaupunkitutkimus on yksimielinen siitä, että haittojen hillitsemisessä yksinomaan sosiaalipoliittiset toimenpiteet eivät riitä. Tasapainoinen kaupunkikehitys on yhteiskunnallisen vakauden lähtökohta. Väestömuutos ei saa johtaa suomalaisiin ”Million Dollar Blockeihin” (ks. mm. Kurgan & al. 2005), vaikka niissä vankilakulujen sijaan kertyisi syrjäytymisen ehkäisystä syntyviä kuluja. Huono-osaisuuden merkittävä kasvu ja yksittäisten kieliryhmien kasautuminen tulee estää (ks. mm. Dikec 2011). Paikallinen kehittäminen ja erityisesti suurten kaupunkien lähiöiden asumisviihtyvyyden ja palveluiden turvaaminen tulee huomioida yhä laajemmin myös maahanmuuttajaväestöön kohdistuvana toimenpiteenä.

* * *

Tässä numerossa Kaisa Granqvist, Raine Mäntysalo, Hanna Mattila, Antero Hirvensalo, Satu Teerikangas ja Helka Kalliomäki kirjoittavat mittakaavatasot ja rationaliteetit yhdistävästä spatiaalisesta suunnittelusta. Artikkelin ohella numero tarjoaa poikkeuksellisesti kaksi pitkää esseetä, joista ensimmäinen on Timo Kopomaan tutkielma autotalleista. Toinen on Christer Bengsin retrospektiivinen kirjoitus suunnittelua ohjanneista ideologioista, mikä sopii hyvin meneillään olevaan YSS ry:n juhlavuoteen. Numerossa tutustutaan

myös pääkaupunkiseudun MAL 2019-suunnitelman vaikutusten arviointiin ja kaupunkipyöristä saatuihin kokemuksiin sekä Laura Bergerin tuoreeseen väitöskirjaan ja Jan Gehlin suomennettuun suurteokseen, jonka kääntämisen prosessia ja käsitteellisiä ratkaisuja Jani Päivänen kirjoituksessaan valottaa.

* * *

YS-lehden Journal.fi-sivusto on avautunut osoitteessa www.journal.fi/yhdyskuntasuunnittelu. Sivustolla pääsee lukemaan lehden näköisversion uusista ja vanhoista numeroista. Sivuston kautta jätetään myös jatkossa käsikirjoitukset ja juttuehdotukset.

Lisäksi YS-lehti on tästä numerosta lähtien DOI-tunnuksellinen julkaisu, ja siten kaikkialla maailmassa tietokantojen kautta tavoitettavissa ja tunnistetavissa. Kiitos Tieteellisten seurojen valtuuskunnalle (TSV) uuden julkaisukanavan tarjoamisesta.

KIRJALLISUUS

- Bernelius, Venla** (2019). "Kansainväliset koulut" ja "maahanmuuttajakoulut" – kaupunkisegregaatio, etnisyyys ja mielikuvien kartat. Kriittinen tila-puheenvuoro. Versus [viitattu 15.3.2019] <<https://www.versuslehti.fi/kriittinen-tila/kansainvaliset-koulut-ja-maahanmuuttajakoulut-kaupunkisegregaatio-etnisyyys-ja-mielikuvien-kartat/>>
- Dikec, Mustafa** (2011). *Badlands of the Republic: Space, Politics and Urban Policy*. John Wiley & Sons, NYC.
- Espoon kaupunki** (2019). Toimenpideohjelma lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi 2019-2021. Opetus- ja varhaiskasvatuslautakunnan pöytäkirja 13.02.2019/Pykälä 22. [viitattu 15.3.2019] <<http://espooprodfi.oncloudos.com/kokous/2019465858-3-1.PDF>>
- Helsingin kaupunki** (2019). Helsingin seudun vieraskielinen väestö yli kaksinkertaistuu vuoteen 2035 mennessä. [viitattu 15.3.2019] <<https://www.hel.fi/uutiset/fi/kaupunginkanslia/helsingin-seudun-vieraskielinen-vaesto-yli-kaksinkertaistuu-vuoteen-2035-menessa>>
- Helsingin kaupungin tietokeskus** (2019). Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2018–2035. Kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja -tilastot. [viitattu 15.3.2019] <https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/19_03_14_Tilastoja_3_Vuori.pdf>
- Hirvonen, Jukka & Puustinen, Sari** (2016). Alueellinen segregaatio ja väestörakenteen muutokset. Teoksessa Puustinen, Sari & Mäntyselä, Raine & Karppi, Ilari (toim.) (2016). *Strateginen eheyttäminen kaupunkiseuduilla - Näkökulmia kestävästä maankäytöstä ja julkisen talouden kysymyksiin*. Valtioneuvoston selitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2016. [viitattu 15.3.2019] <<https://vnk.fi/julkaisu?pubid=8701>>
- Kurgan, L., Cadora, E., Williams, S., Reinfurt, D. & L. Meisterlin** (2005). Million Dollar Block-project. Center for Spatial Research, GSAPP, Columbia University. [viitattu 15.3.2019] <<http://c4sr.columbia.edu/projects/million-dollar-blocks>>
- MDI** (2019). Maakunnittaiset ennusteet. Kooste MDI:n maakuntien väestöennusteesta vuoteen 2040. [viitattu 15.3.2019] <http://www.mdi.fi/content/uploads/2019/03/maakunnittainen_ennuste.pdf>
- Suomen virallinen tilasto** (2019). Väestön ennakkotilasto. Helsinki: Tilastokeskus. [viitattu 15.3.2019] <https://www.stat.fi/til/vamuu/2018/12/vamuu_2018_12_2019-01-29_tie_001_fi.html>
- Vilkama, K.** (2011). Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Tutkimuksia 2011:2. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.